

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI 12

TSHIVENDĀ LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

LARA 2017

MEMORANDAMU

MARAGA: 80

Memorandamu uyu u na masiatari a 7.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO

MBUDZISO 1: PHUROSА

TSHIBVELEDZWA TSHA A

- 1.1 Nga tshifhinga tsha demokirasi.√ (1)
- 1.2 Ngauri a vho ngo vhudzwa hune vha bva hone nga vhakale.√√ (2)
- 1.3 Ndi vhatshena,√ ngauri vho vha vha tshe na maanda.√ (2)
- 1.4 Vhabva naho vha nga ita mbilo ya mavu a huna zwivhuya zwine vha nga zwi wana zwo vhangwa nga vhubva havho.√√ (2)
- 1.5 Nga tshifhinga tsha kale vharema vho vha vhe si na ndivho yo tandavhuwaho nga ha mbilo ya mavu√ ngeno nga tshifhinga tsha demokirasi vharema vha vho divha ndila dzo no tevhelwa hu tshi itwa mbilo ya mavu.√ (2)
- 1.6 Hu a vha na dziphambano hu tshi khou lwelwa ayo mavu zwa fhedza zwo vhangwa migwalabo.√√ (2)
- 1.7 U khou lwa navho ngauri mabulasi a na mbuelo nnzhi nahone vhatu vha nga kona u ita tshelede i si na vhukono ngao thaidzo ndi vhubva.√√ (2)
- 1.8
- U divha vhubvo hashu. √
  - Ndeme nga ha mbilo ya mavu sa izwi zwi tshi thusa uri vhatu vha divhe vhubvo havho. (2)
- 1.9
- Ngauri vhatshena mavu a si avho vho tou dzhiela vhaḽe vhao.√
  - Vho vha vho di vhuelwa kale nga zwibveledzwa zwa mavu eneo.√ (2)
- 1.10 Zwi a konḽa uri mvula ine.√√ (2)
- 1.11 B/Mabulasini.√ (1)
- 1.12 Zwi a tendisea ngauri ndi vhone vhe vha fhurwa shango nga vhatshena nga u shaya ndivho lune demokirasi ya thusa ngauri vharema vha vho vha na ndivho ya u ita mbilo ya mavu.√√ (2)
- 1.13 Ee, zwo tea ngauri mulayo ndi wone une wa ḽo lamukanya vhatu uri mbilo dzi itwe nga ndila yo teaho nahone hu newe mavu vhatu murahu vho teaho.√√
(Na dziḽwe phindulo dzi pfalaho) (2)

TSHIBVELEDZWA TSHA B: TSHIFANYISO

- 1.14 - U farwa nga malwadze.√
- U kumbiwa.√ (2)
- 1.15 U khou tshikafhadza maḡi nga zwine a khou shela mulamboni.√√ (2)
- 1.16 Ndi pfa ndi tshi dinalea ngauri vhathu avha a vho ngo dzula fhethu ho tsireledzeaho nahone nyimele ya hafho fhethu i vhone i si yavhuḡi.√√ (2)
(Na zwiḡwe zwi pfalaho.)

TḡANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI

MBUDZISO 2

TSHIBVELEDZWA TSHA C

KHOTHESHENI		MBUNO	
1	'Vhana vha fanela u thetshelesa arali mudededzi a tshi khou funza.'	1	Vhana vha tea u thetshelesa musi hu tshi khou funziwa.√
2	'Vhana vha tea u vha na tsumbatshifhinga ya u vhala.'	2	Tsumbatshifhinga ndi ya ndeme kha vhana.√
3	'Zwothe zwi thithisaho kha u vhala sa thingothendeleki, radio na zwiwe zwi fanela u tutshelwa.'	3	Vhana vha fanela u tutshela zwothe zwi vha khakhisaho kha u vhala.√
4	'Vha sa athu u thoma u vhala vha fanela u la zwiliwa.'	4	Vhana kha vha le zwiliwa musi vha sa athu u vhala.√
5	'Vha fanela u la zwiliwa zwi re na pfushi.'	5	Kha vha le zwiliwa zwi re na pfushi.√
6	'U la lwo linganelaho, zwi thusa uri vha si kumedze musi vha tshi vhala'	6	Kha vha le lwo linganelaho.√
7	'Zwa ndeme ndi u talatadza musi vha tshi vhala.'	7	Vhana vha fanela u ita notsi musi vha tshi vhala.√

Ndila ya u maka manweledzo/samari
Kha vha avhele maraga nga ndila i tevhelaho:

- Kuavhelwe kwa maraga
  - Maraga dza 7 kha mbuno dza 7 (maraga 1 kha mbuno nthihi.)
  - Maraga 3 dza luambo.
  - Thanganyelo ya maraga: 10
- Kuavhelwe kwa maraga dza luambo musi mulingiwa a songo tou kopolola zwo ralo:
  - Mbuno 1–3 hu si na vhukhaki: maraga 1
  - Mbuno 4–5 hu si na vhukhaki: maraga 2
  - Mbuno 6–7 hu si na vhukhaki: maraga 3
- Kuavhelwe kwa maraga dza luambo musi mulingiwa o tou kopolola zwo ralo:
  - Khothesheni dza 6–7: a hu na maraga dza luambo.
  - Khothesheni dza 1–5: maraga 1 ya luambo.

PFESANI:

- Tshivhalo tsha maipfi
  - Vhatoli/Vhamaki vha tea u sedzulusa tshivhalo tsha maipfi o shumiswaho.
  - Vha songo tusa maraga arali mugudi/mulingiwa a songo sumbedza/nwala tshivhalo tsha maipfi o shumiswaho naho hu na vhukhaki kha tshivhalo tsha maipfi o shumiswaho. Arali tshivhalo tsha maipfi tsho pfukiswa, kha vha vhale u swika kha mutala wo tewaho wa u fhedzisa, vha si tsha didina nga itsho tshipida tsho salaho tsha manweledzo/samari.

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 10

KHETHEKANYO YA C: ZWIVHUMBEO NA MILAYO YA KUSHUMISELE KWA LUAMBO

MBUDZISO 3: KHUNGEDZELO

TSHIBVELEDZWA TSHA D

- 3.1 Ndi u kungedzela khamphani ya u nakisa minyanya.√√ (2)
- 3.2 Ndi nnyi a sa todi zwithu zwa mateletele?√ O zwi itela u kunga vhathu.√ (2)
- 3.3 Ndi ya u fhuredzela vhathu/u dzumbamisa mulaedza wa u fhuredzela.√√ (2)
- 3.4 Ndi u itela u kunga vhathu uri a hu na vhañwe vha no nakisa minyanya nga nnda ha vha Vhudele Decor.√√ (2)
- 3.5 Ee, i nga alusa ngauri i na zwishumiswa zwine zwa kunga vhathu uri vha nakiselwe minyanya nga Vhudele Decor.√√(Na dziñwe phindulo dzi pfalaho.) (2)
- [10]

MBUDZISO 4: KHATHUNI

TSHIBVELEDZWA TSHA E

- 4.1 Tshimange, luṅingo na tshitoḽu.√
(Tshithihi tsha zwenezwo) (1)
- 4.2 Ndi munna na mufumakadzi ngauri wa mufumakadzi uri khotsi a vhananga.√√ (2)
- 4.3 Ndi tshifhatuwo tshawe na kuimisele kwa zwanda/o tou zwi bula a ri mpfareleni.√√ (2)
- 4.4 C/Sinyuwa.√ (1)
- 4.5 Vhathu musi vha tshi fhedza u shumisa tshitoḽu kha vha ṽhogomele nga u sia vho tshi dzima.√√ (2)
- 4.6 Ndo vha ndi tshi do founela vha zwidzimamulilo/ndo vha ndi tshi nga humbela thuso kha vhadzulatsini.√√
(Na dziñwe phindulo dzi pfalaho) (2)
- [10]

MBUDZISO 5: PHUROSA

5.1 TSHIBVELEDZWA TSHA F

- 5.1.1 Vhuludu.√ (1)
- 5.1.2 Vhufobvu.√ (1)
- 5.1.3 Li- √ (1)
- 5.1.4 D/Lidadzisi la fhethu.√ (1)
- 5.1.5 Vhuludu vhu vhulaha muthu.√ (2)
- 5.1.6 Mulayo wa shango u do lwa na vhufobvu nga nungo dzothe.√ (2)
- 5.1.7 ya vhuḁi. √
Maemu o fhaḁa nḁu yavhuḁi.√ (2)
- 5.1.8 Mmbi. √
Lutendo u na mbilu mmbi a nga si ni hadzime bugu.√ (2)
- 5.1.9 Thumbuni ya lukhohe.√
Dzhele.√ (2)

5.2 TSHIBVELEDZWA TSHA G: TSHIFANYISO

- 5.2.1 Vhatukana vha tshi shavha tshikolo√ ngauri muḁwali u tou vha
na luvhengelambiluni kha vhatukana.√ (2)
- 5.2.2 Wo vha u tshi ri muthu wa lifha.√
Vhathu vho vha vho ḁalesa.√ (2)
- 5.2.3 ḁuvha li khou fhisesa ndi ngazwo o shisha na mabiko.√
Mashudu o hangwa ḁuvha ḁawe ḁa mabebo.√ (2)
- [20]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 40
MARAGAGUTE: 80